

بررسی بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان و پیشگیری از آن در فضای سایبری

نازنین نیک زاد

گروه حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران

Nazaninabarghoei1@gmail.com

چکیده

با پیشرفت جوامع بشری و تمایل نوع بشر به استفاده از تجهیزات الکترونیکی مدرن و به روز اجتماعی، باتوجه به امکان دسترسی به این تجهیزات در کمترین زمان و صرف هزینه کم، همچنین تمایل اقشار مختلف اجتماعی بالاخص اطفال و نوجوانان به آن، سیل عظیمی از جرایم با عنوان جدید (جرایم سایبری) را در پی داشت. این در حالی است که فضای مجازی، فضایی امن برای بزهکاران است. این محیط به جهت امنیت بالا و همچنین شرایط خاص بزه‌دیدگانی که عموماً سن آنها کمتر از هجده سال بوده و بدون هرگونه آموزش خاصی از آن استفاده می‌کنند، محیطی خطرناک برای این قشر می‌باشد. لذا می‌بایست با استفاده از تدابیر کنشی و حمایتی، به پیشگیری از بزه‌دیدگی اشخاص معد بزه‌دیدگی به ویژه اطفال و نوجوانان پرداخت. این مقاله به بررسی انواع تدابیر خنثی‌کننده و آموزشی برای اطفال و نوجوانان جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی آنها می‌پردازد.

واژگان کلیدی: پیشگیری غیر کیفی، آموزش همگانی، بزه‌دیدگی و بزهکاری، فضای سایبری.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه

از دیر باز جوامع مختلف با مشکل بزه مواجه بوده‌اند و در جهت الفا یا تقلیل و به حداقل رساندن آن تلاش‌های زیادی می‌کردند. مطابق ماده ۱ قانون پیشگیری از وقوع جرم: (پیشگیری از وقوع جرم عبارتست از پیش بینی، شناسایی و ارزیابی خطر وقوع جرم و اتخاذ تدابیر و اقدامات لازم برای از میان بردن یا کاهش آن است). جرم شناسی پیشگیرانه به بررسی و مطالعه علمی کارایی امکانات پیشگیرانه در سطوح مختلف می‌پردازد. این روش در پی جلوگیری از وقوع یک پدیده است (نجفی ابرنابادی، ص ۷۴۷) (پیشگیری در لغت به معنای جلوگیری و دفع و جلوگیری از تحقق چیزی را گرفتن، جلوگیری و ... آمده است (معین، ۱۳۸۷، ص ۲۷۸) و دارای دو بعد است: یا جلوگیری است و مترادف است با پیش دستی، پیشی گرفتن و به جلوگیری رفتن است یا به معنی آگاه کردن، هشدار دادن و خبر چینی است (گسن، ۱۳۷۰، ص ۱۳۳)

عمل مجرمانه‌ای که شخص قربانی آن می‌شود، می‌تواند قتل، تجاوز به عنف، سرقت و... باشد. قربانی جرم نیز می‌تواند زن، مرد، پیر یا جوان باشد. لذا همانگونه که جرایم متنوع هستند، بزه‌دیدگان نیز متنوع اند (الستی و حسن پور، ۱۳۸۵، ص ۲۷) با توجه به اینکه یکی از اضلاع مثلث بزهکاری را بزه‌دیده و سبیل کم خطر تحریک پذیرنده ی بزهکار بالقوه تشکیل می‌دهد، لذا ما نه تنها نیازمند پیشگیری از وقوع جرم، بلکه نیازمند پیشگیری از بزه‌دیدگی نیز هستیم. امروزه در کنار جرم شناسی پیشگیرانه از جرم، جرم‌شناسی پیشگیرانه از بزه‌دیدگی نیز مطرح است. بزه‌دیده شناسی همانند جرم شناسی، دارای استقلال نسبی است (حاجی تبار فیروز جایی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۰) هدف بزه‌دیده شناسی پیشگیرانه، مطالعه شخصیت و وضعیت بزه‌دیده به عنوان یکی از عناصر پیش جنایی جهت کنترل جرم و مقاوم سازی سبیل های بی خطر است (نجفی ابرنابادی و هاشم بیگی، ۱۳۷۷، ص ۳۴۶-۳۴۷) فرآیند پیشگیری از بزه‌دیدگی شامل شناسایی بزه‌دیدگان بالقوه و مستعد، مراقبت و حمایت از آنها و تفهیم فرهنگ خود ایمن سازی است. پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال مستلزم بررسی ویژگی‌های منحصر بفرد اطفال و نوجوانان بعنوان اشخاص آسیب پذیر و همچنین بررسی نوع جرایم علیه اشخاص آسیب پذیر و فضایی است که در آن، اطفال و نوجوانان بزه‌دیده واقع می‌شوند. بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان به عنوان یکی از آسیب پذیرترین اقشار اجتماعی، همواره مورد توجه دولتمردان و جرم‌شناسان بوده است. رفتارهای بزرگسالی اعم از هنجار و ناهنجاری، ماحصل آثار تکوین شخصیت او بالخاص از دوران کودکی و نوجوانی است. شخصیت انسان از این دوره منبعث شده و لذا این دوره از اهمیت بالایی برخوردار است. لذا بایستی راهکارهایی برای ایجاد محیطی سالم برای این قشر جهت آمادگی آنها برای ورود به اجتماع ایجاد گردد. با توجه به اهمیت موضوع، چند سوال به ذهن متبادر می‌گردد. و آن هم اینکه چرا برخی از اطفال و نوجوانان بزه‌دیده واقع می‌شوند؟

محیط سایبری از چه ویژگی منحصر بفردی برخوردار است؟ راههای پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در محیط سایبری و مجازی چیست؟

بنظر می‌رسد می‌توان با اعمال راهکارهایی جهت حمایت از اقشار کم سن جامعه و همچنین افزایش آگاهی این قشر، کمکی قابل توجه به پیشگیری از بزهکاری و بزه‌دیدگی نمود. این مقاله شامل دو بخش است که بخش اول به بررسی علل و زمینه های بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در فضای سایبری و در بخش دوم به بررسی انواع تدابیر پیشگیرانه در فضای سایبری جهت تقلیل جمعیت بزه‌دیده تعلق یافته است.

۱- علل بزه‌دیدگی اطفال در فضای سایبری

بررسی علل و عوامل بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان در محیط سایبری، مستلزم بررسی ویژگی‌های شخصیتی منحصر بفرد این افراد و همچنین ویژگیهای فضای سایبری و محیط مجازی است. لذا جهت نیل به هدف اصلی پیشگیرانه و علت شناسی یک پدیده، بایستی ابتدا هر یک از موارد موصوف بررسی گردد.

۱-۱- خصوصیات موثر بزهدیده در بزهدیدگی

اطفال و نوجوانان به علت خصوصیات خاص اشان، بزهدکاران بالقوه را به سمت خود می کشند. مطابق تئوری سبک و شیوه زندگی، افراد بزهدیده واقع می شوند چون نوع زندگی آنها امکان ارتکاب جرم را برای دیگران فراهم می کند. مطابق مطالعات امار مرکز تحقیقات بزهدیده شناسی ملی در کشور آمریکا، در سال ۱۹۹۴ نوجوانان بیش از بزرگسالان در معرض بزهدیدگی قرار دارند. بطوریکه نوجوانان بین ۱۲ الی ۲۰ ساله، بیش از ۳۰ درصد بزهدیدگان را تشکیل می دهند، در حالیکه صرفاً ۱۵ درصد از جمعیت آمریکا را تشکیل می دهند (الستی، حسن پور، همان، ص ۲۵)

اطفال و نوجوانان از جمله بزهدیدگانی هستند که رفتار آن ها در فضای مجازی توأم با نا آگاهی بوده و بزهدکاران بالقوه را بسوی خود جذب می کنند. اطفال و نوجوانان عموماً از فضای سایبری و شبکه های اجتماعی جهت گذراندن اوقات فراغت خود استفاده می کنند. لذا مدت زمان استفاده این قشر از محیط مجازی و رایانه نسبت به سایر افراد بیشتر است. همچنین با توجه به ویژگیهای شخصیتی و اینکه به راحتی فریب دیگران را می خورند، لذا اولاً به جهت مدت زمان بیشتر حضور در محیط مجازی و مضافاً اندک بودن دانش رایانه ای این افراد، ارتکاب جرم و به تبع آن امکان بزهدیدگی این افراد بالنسبه بیشتر است. اطفال و نوجوانان جزء کاربران عادی با سطح دانش کم بوده و اطلاعاتی که از سرور آنها به دیگر کاربران ارسال میگردد، بیانگر میزان آگاهی او از رایانه است (مالمیر و زرخ، ۱۳۸۹، صص ۶۵ - ۷۰) از طرف دیگر با توجه به شخصیت زود باورانه اطفال و نوجوانان و همچنین سهل انگاری و بالخصوص روحیه ی کنجکاوانه ی اطفال و نوجوانان، به جهت عدم آگاهی کامل از فضای سایبری با آن سطح گستردگی، امکان اقدام برابر میل بزهدکاران بسیار قوی می باشد.

۱-۲- نقش محیط سایبری در بزهدیدگی

گسترش حضور اشخاص در محیط سایبری خارج از محیط فیزیکی، منجر به شکل گیری جوامع سایبری شده است. هر اجتماعی در کنار مزایا و محاسنی که دارد، معایبی نیز دارد. یکی از این معایب، امکان بزهدیدگی کاربران آنست. شاید بتوان گفت که تفاوت میان فضای سایبری و فضای فیزیکی، عامل موثر در شکل گیری بزه در این محیط باشد (همان، صص 66-67). با توجه به شرایط محیط سایبری و امکاناتی که بوجود آورده است، ارتکاب جرایم را آسانتر میکند برای درک بهتر جرایم سایبری باید ویژگیهایی که این محیط دارد را بررسی کنیم؛

الف) عدم محدودیت از لحاظ مرتکب و حجم خسارات: این تجهیزات شرایطی را فراهم می کنند که یک شخص از طریق فضای سایبری، جرایمی در سطح بسیار گسترده ای را انجام می دهد که یک گروه بزرگ و مافیایی در فضای فیزیکی از ارتکاب آن عاجزند. از جمله این جرایم انتشار ویروس های رایانه ای هستند که خسارات بسیار زیادی را بر جامعه وارد می کنند، و یا ایجاد گروه های حاوی محتوای مستهجن و دعوت اشخاص آسیب پذیر به این گروهها و فریب این افراد و پخش تصاویر و اطلاعات شخصی افراد یا سواستفاده از آنها جهت اخاذی.

ب) دشواری شناسایی: با توجه به ویژگی های مجازی بودن فضای سایبری، امکان شناسایی مکان مرتکب بسیار دشوار است. اشخاص با هویت های مختلف در فضای سایبری اقدام به ایجاد رابطه با اطفال و نوجوانان کرده و در فضای امن و مخفی اقدام به ارتکاب جرم می نمایند. این امر سبب شده است تا رقم سیاه و خاکستری این جرایم بسیار بالا باشد.

در محیط های فیزیکی دولت ها با استفاده از قوهی قهریه به اعمال حاکمیت پرداخته و بزهدکاران را تنبیه می نمایند. ولی در محیط سایبری مرزها از بین رفته و حفاظت و اعمال قوه قهریه در این فضا از پیچیدگی خاص و صرف هزینه های هنگفت میسر می گردد. امریکه عموماً موقتی بوده و از اعتبار همیشگی برخوردار نیست. مشکل دیگر این محیط عدم شناسایی مرتکب است بعضاً مکان ارتکاب مشخص می شود ولی خود شخص ناشناخته می ماند. علاوه بر این در صورت شناسایی نیز دلیل محکمه پسندی علیه او نمی توان فراهم نمود.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۲- تدابیر پیشگیرانه از بزه‌دیدی اطفال و نوجوانان در فضای سایبری

روش‌های پیشگیری از بزه‌دیدی مختلف می‌باشد. روش‌های کیفی با هدف پیشگیری از بزه‌دیدی با ارباب بزهکاران بالقوه صورت می‌پذیرد و پس از ارتکاب جرم نیز با هدف پیشگیری از تکرار بزهکاری از طریق تشدید مجازات می‌باشد. ولی آنچه که از اهمیت بالایی برخوردار است، اعمال تدابیر پیشگیرانه غیر کیفی است. پیشگیری غیر کیفی از بزهکاری از طریق تدابیر پیشگیرانه وضعی و اعمال راهکارهای پیشگیرانه اجتماعی میسر می‌گردد. در زیر برخی از این تدابیر بررسی می‌گردد:

۲-۱- سیستم‌های امنیتی و نظارتی

از جمله مهم‌ترین روش‌ها برای خنثی سازی اعمال بزهکاران و حمایت از بزه‌دیدگان آسیب پذیر، حمایت از بزه‌دیدگان با راهکارهای امنیتی و نظارت بر بزه‌دیدگان بالقوه جهت حمایت از آنها در قبال بزهکاران بالقوه می‌باشد.

الف) سیستم‌های امنیتی

بر مبنای نظریه سبک فعالیت روزانه، بهترین روش بازدارندگی از بزه‌دیدی سایبری، دشوار نمودن دسترسی به هدف یا همان بزه‌دیده‌است. اطفال و نوجوانان عموماً از رایانه‌های بدون حفاظ استفاده می‌کنند. این امر نیز موجب ورود اغیار و دسترسی به اطلاعات و داده‌های این افراد می‌گردد. برای پیشگیری از این امر نیازمند استفاده از فیلترینگ و نرم افزارها و سخت افزارهای حفاظتی است. فیلترها از جمله مهم‌ترین تدابیر پیشگیرانه از جرایم سایبریاند که در آن با استفاده از سیستم‌ها یا برنامه‌های خاص روی گروه‌های دسترسی به شبکه‌های رایانه‌ای، از نفوذ یا ارسال داده‌های غیرمجاز جلوگیری به عمل می‌آید (جلالی فراهانی، ۱۳۸۶، ص ۵۲-۵۳) فیلترینگ، همانند قفل کودک برخی از سیستم‌ها، سیستمی به صورت صافی است. به این شکل که از ورود و پخش داده‌های غیر مجاز و همچنین از دسترسی کاربران به داده‌های غیرمجاز نیز جلوگیری می‌کند. فیلترها بسته به محلی که مورد استفاده قرار می‌گیرند، متنوع می‌باشند؛ مثلاً در یک محیط خانوادگی و عمومی میزان فیلترینگ بیشتر از مطالب مربوط به مراکز علمی و مباحث مربوط به آن است. با فیلترینگ برخی از سایتها، میتوان از بزه‌دیدی اطفال و نوجوانان کاست. فیلترینگ وسیله بسیار مناسبی برای پیشگیری از نفوذ به سیستم‌های امنیتی است و همچنین می‌تواند در کشورهای مذهبی چون ایران، وسیله مناسبی برای حفظ عفت و مقابله با بیاخلاقی و ابتذال اطفال و نوجوانان باشد. این تدابیر می‌توانند فضایی امن برای اطفال و نوجوانان ایجاد کرده و آنها را از دسترس بزهکاران خارج نمود. این تدابیر تدابیری جهت حذف و خنثی سازی عوامل بزه‌دیده‌زا محسوب می‌شوند. در این روش ارتکاب جرم را دشوار ساخته و بزهکار را در مسیر ارتکاب جرم، با مشکل مواجه می‌کنیم. بطوریکه بزهکار با محاسبه سود و زیان خود، از ارتکاب جرم منصرف می‌شود (مالمیر، همان، ص ۸۱) نا گفته پیداست که سیستم‌های امنیتی موجود برای پیشگیری از بزه‌دیدی افراد تاریخ مصرف معینی دارند. لذا برای موثر بودن این سیستم‌ها بایستی از سیستم‌های با ضریب امنیتی مطمئن و به روز استفاده نمود. با استفاده از این راهکار، امکان ارتکاب جرم نیز مشکل و پیچیده خواهد شد.

از طرف دیگر حضور فعال و پررنگ نیروهای حفاظتی که با استفاده از آخرین روش‌ها و تجهیزات به رصد و پیگیری اشخاص در فضای سایبری می‌پردازند. پلیس سایبری با اختیارات حاصله قانونی و با فیلترینگ سایتها و بالاخص گروه‌های اجتماعی، نقش بسیار موثری در پیشگیری از بزه‌دیدی اطفال و نوجوانان ایفا می‌نماید (همان، ص ۸۱-۸۲)

ب) سیستم‌های نظارتی

نظارت بر رفتار از بالا به پایین و بالعکس می‌باشد. در رابطه با اطفال و نوجوانان نظارت اصولاً بایستی از طریق پدر و مادر، معلم و... صورت پذیرد. نظارت بر رفتار و اعمال اطفال و نوجوانان در محیط سایبری و اعمال نظر بر نوع فعالیت گروه‌هایی که این قشر در محیط سایبری مرتکب می‌شوند، از جمله اقدامات بسیار موثر در حمایت از بزه‌دیدی اطفال و نوجوانان است.

۲-۲- تدابیر آموزشی:

رایانه جزء لاینفک اجتماعی است و قابل تفکیک از اجتماع نیست. همانند شمشیر دو لبه عمل کرده و محاسن و معایب خاص خود را دارد. در جوامع توسعه یافته سطح دانش و آگاهی اطفال و نوجوانان از سیستم‌های رایانه به مراتب بیشتر از هم سن‌های خود در کشورهای در حال توسعه است. لذا امنیت آنها نیز بیشتر می‌باشد. سایبر فضایی گسترده بوده و هر کسی با هر ملیتی، امکان ارتکاب جرم در سایر کشورها را داشته و به راحتی می‌تواند مرزها را درنوردد.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آموزش و آگاهی اطفال و نوجوانان برای ترویج فرهنگ خود ایمن سازی با ارائه ی اطلاعات و آگاهی لازم بصورت مستمر به اطفال و نوجوانان در محیط‌هایی همچون محیط خانواده، محیط مدرسه و سایر محیط‌های جمعی صورت می‌پذیرد (عباچی، ۱۳۸۳، ص ۷۸). در این روش، نهادهای اجتماعی بصورت مشارکتی و در جهت مبارزه با بزهکاری گام برمی‌دارند. هدف غایی این تدابیر نیز به صورت پیشگیری از بزه‌دیدگی اطفال و نوجوانان است.

مسئولان محیط‌های اجتماعی که اطفال و نوجوانان در آنها زندگی می‌کنند، ابتدائاً با تشخیص و شناسایی اطفال آسیب پذیر، بزه‌دیدگان با دانش کم مستعد بزه‌دیدگی سایبری را شناسایی و به تبع آن اقدامات مربوط به افزایش آگاهی و دانش از محیط سایبری را به آنها یاد می‌دهند (همان) با ارائه آموزش های مکرر به اطفال و نوجوانان و شناسایی محیط سایبری با ارائه اطلاعات از خطراتی که در کمین این افراد می‌باشد، می‌توان تا حد بسیار زیادی از اثرات سوء فضای سایبری کاسته و بزه‌دیدگی سایبری را به حداقل ممکن رسانید.

بحث و نتیجه گیری

با گسترش فناوری‌های اطلاعات و ارتباطات، دولت‌ها با مشارکت مردمی و نهادهای خصوصی و عمومی، جهت حفظ سلامت قلمرو حاکمیتی خود، با ارائه راهکارهای مختلف مختص فضای حاکمیتی، از طریق امنیت مداری و حفاظت از اқشار آسیب پذیر جامعه، به مبارزه با بزهکاری مبادرت می‌ورزد. اطفال امروز، آینده سازان و نیروی کار و مدیریتی آینده هستند که پیشرفت یک جامعه مستلزم تربیت نسل جوان در فضایی امن و آرام است.

روش‌های مختلف پیشگیری از جرم، از اهمیت بالایی برخوردارند و پیشگیری غیر کیفی عموماً با القای حس امنیت به بزه‌دیده آسیب پذیر و حفاظت از او در قبال خطرات بزهکاران بالقوه، به حمایت از بزه‌دیدگان مبادرت می‌ورزد. هدف این تدابیر خطر دار نمودن سیل مجرمانه و حمایت از بزه‌دیده برای پیشگیری از وقوع پدیده مجرمانه علیه بزه‌دیده نا آگاه با سطح دانش اندک است. پیشگیری کیفی نیز می‌تواند با ارباب عمومی و خصوصی از طریق تشدید مجازات، جرم انگاری، حفاظت و حضور قوه قهریه در فضای سایبری بصورت مداوم و... به پیشگیری از جرم بپردازد. در بند ۳ و ۵ ماده ۳ و بند ۳ ماده ۵ قانون پیشگیری از جرم، به انواع تدابیر قانونی جهت مبارزه با بزه‌دیدگی اشاره شده است. سیاست جنایی ایران در این قانون، از نوع دولتی همگام با مشارکت مردمی برای پیشگیری از بزهکاری و بزه‌دیدگی است. مهمترین راهکار مشارکتی نیز در بحث پیشگیری از جرم، مشارکت مردمی برای افزایش آگاهی از انواع خطرات موجود در فضای سایبری و اطلاع از نحوه اقدام و رفتار در این فضای عموماً ناشناخته است.

فهرست منابع

- حاجی تبار فیروز جایی، حسن، پیشگیری وضعی از بزه‌دیدگی کودکان در معرض خطر ایران با تاکید بر قوانین و مقررات انگلستان، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، سال پنجم، شماره هفدهم، زمستان ۱۳۸۹
- عباچی، مریم، پیشگیری از بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۴۷، تابستان ۱۳۸۳
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین، هاشم بیگی، هاشم، دانشنامه جرم‌شناسی، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۷
- الستی، ساناز، حسن پور، معصومه، بزه‌دیده‌شناسی و پیشگیری از بزه‌دیدگی، ماهنامه کانون وکلا، سال دهم، خرداد و تیر ۱۳۸۵
- مالمیر، محمود، زرخ، احسان، پیشگیری از بزه‌دیدگی سایبری، سال پنجم، شماره هفده، زمستان ۱۳۸۹.
- گسن ریمون، جرم‌شناسی کاربردی، ترجمه ی مهدی کی نیا، تهران، انتشارات علامه طباطبائی، ۱۳۷۰
- معین محمد، فرهنگ فارسی، انتشارات فرهنگ نما، چاپ اول، ۱۳۸۷
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین، مجموعه تقریرات جرم‌شناسی. ۱۳۸۹
- جلالی فراهانی، امیرحسین «مزیت‌های آزادی بیان، آزادی اطلاعات و حریم خصوصی» مجله‌های فضای سایبری در حوزه‌ها و محدودیت حقوقی دادگستری، شماره ۵۹، ۱۳۸۹.